

**RUHIY-NUTQIY RIVOJLANISHDAN ORQADA QOLGAN
BOLALARDA NOOTROP PREPARATLAR VA LOGOPEDIK
MASHG'ULOTLARNING KOMPLEKS TA'SIRI**

Jo 'raqulova Iroda Sharif qizi

Sayfullayeva Nilufar Dilshod qizi

1 -sonli Davolash ishi

3 kurs. 304-guruh talabasi

Istamova Sitora Ne'mat qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti assistenti.

Annotatsiya

Ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolish (RNRQ) bolalar nevrologiyasi va pediatriyasining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu holatda bolaning kognitiv faoliyati, nutq rivojlanishi, diqqat, xotira hamda ijtimoiy moslashuvi buziladi. So'nggi yillarda kompleks davolash usullaridan foydalanish keng qo'llanilmoqda. Mazkur maqolada nootrop preparatlar bilan logopedik mashg'ulotlarning birgalikdagi qo'llanishi natijalari ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilindi. Kompleks yondashuv bolalarda nutq rivojlanishi, psixik funksiyalar va kommunikativ ko'nikmalarning yaxshilanishiga xizmat qilishi ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: ruhiy-nutqiy rivojlanish, nootrop preparatlar, logopediya, bolalar nevrologiyasi, kognitiv funksiyalar, kompleks davolash.

**COMPLEX EFFECT OF NOOTROPIC DRUGS AND SPEECH
THERAPY IN CHILDREN WITH PSYCHO-SPEECH DEVELOPMENTAL
DELAY**

Iroda Sharif qizi Jo 'raqulova

Nilufar Dilshod qizi Sayfullayeva

3rd-year Student, Group 304, Faculty of General Medicine No. 1,

Sitora Ne'matovna Istamova

Assistant, Samarkand State Medical University

Abstract

Psycho-speech developmental delay is one of the most important problems in pediatric neurology. It is characterized by delayed speech, cognitive impairment, poor memory, attention deficit, and social adaptation disorders. Recent studies indicate that combining nootropic therapy with speech therapy provides better clinical outcomes than either method alone. This review summarizes current evidence regarding the effectiveness of combined treatment.

Keywords: psycho-speech developmental delay, nootropics, speech therapy, children, cognitive function, rehabilitation.

КОМПЛЕКСНОЕ ВЛИЯНИЕ НООТРОПНЫХ ПРЕПАРАТОВ И ЛОГОПЕДИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХОРЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ

Джуракулова Ирода Шариф кизи

Сайфуллаева Нилуфар Дилишод кизи

студенты 3 курса, 304-й группы лечебного факультета № 1

Истамова Ситора Негматовна

ассистент Самаркандского государственного медицинского университета

Аннотация

Задержка психоречевого развития является одной из актуальных проблем детской неврологии. Комплексное применение ноотропных препаратов и логопедических занятий способствует улучшению когнитивных функций, развитию речи и социальной адаптации детей. В статье представлен обзор современных данных об эффективности комбинированной терапии.

Ключевые слова: задержка психоречевого развития, ноотропные препараты, логопедия, дети, когнитивные функции.

Kirish

Ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolish (RNRQ) maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda uchraydigan eng dolzarb nevrologik, pediatrik va logopedik muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu holat bolaning yoshiga mos

ravishda shakllanishi kerak bo'lgan nutq, kognitiv va psixik funksiyalarning yetarli darajada rivojlanmasligi bilan tavsiflanadi. RNRQ nafaqat bolaning nutq faoliyatiga, balki uning intellektual rivojlanishi, emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi hamda keyingi ta'lim jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda ushbu muammoning uchrash chastotasi ortib borayotgani pediatriya, bolalar nevrologiyasi va reabilitatsiya sohalarida kompleks diagnostika hamda davolash usullarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Turli epidemiologik tadqiqotlar natijalariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning 5–10 % ida turli darajadagi nutq rivojlanishi buzilishlari aniqlanadi. Ayrim xavf guruhlarida, jumladan, muddatidan oldin tug'ilgan yoki perinatal markaziy nerv tizimi shikastlanishini boshdan kechirgan bolalarda bu ko'rsatkich yanada yuqori bo'lishi mumkin. Nutq rivojlanishidagi kechikishlar ko'pincha psixomotor rivojlanishning sustlashuvi, diqqat yetishmovchiligi, xotira hajmining pasayishi, idrok va tafakkur jarayonlarining buzilishi bilan birga kuzatiladi. Natijada bola tengdoshlari bilan muloqot qilishda, yangi bilimlarni o'zlashtirishda hamda maktab ta'limiga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi.

RNRQning etiologiyasi ko'p omilli bo'lib, prenatal, perinatal va postnatal davrda ta'sir etuvchi biologik hamda ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Homiladorlik davridagi toksikozlar, onaning infeksion kasalliklari, surunkali somatik kasalliklari, homila gipoksiyasi, tug'ruq jarayonidagi asoratlar, muddatidan oldin tug'ilish, bosh miya travmalari, markaziy nerv tizimining organik shikastlanishlari, irsiy omillar hamda metabolik buzilishlar asosiy biologik sabablar hisoblanadi. Bundan tashqari, oiladagi psixologik muhitning noqulayligi, bolaning nutqiy muloqotdan cheklanishi, ekran qurilmalaridan ortiqcha foydalanish, pedagogik qarovsizlik va ijtimoiy omillar ham nutq rivojlanishining sekinlashishiga sabab bo'lishi mumkin.

Nutq insonning oliy psixik funksiyalaridan biri bo'lib, u bosh miya po'stlog'ining murakkab neyrofiziologik faoliyati natijasida shakllanadi. Nutqning rivojlanishi eshitish analizatori, artikulyatsion apparat, xotira, diqqat, tafakkur va hissiy-irodaviy jarayonlarning uyg'un faoliyatiga bog'liq. Shu sababli nutqdagi har

qanday kechikish bolaning umumiy psixik rivojlanishiga, bilish faoliyatiga hamda shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Erta yoshda aniqlanmagan va o'z vaqtida korreksiya qilinmagan nutq buzilishlari keyinchalik disleksiya, disgrafiya, o'qishdagi qiyinchiliklar, maktab dezadaptatsiyasi hamda psixoemotsional muammolar rivojlanish xavfini oshiradi. Hozirgi vaqtda RNRQni davolash va reabilitatsiya qilishda multidissiplinar yondashuv eng samarali usul sifatida e'tirof etilmoqda. Bunday yondashuv bolalar nevrologi, pediatri, psixolog, logoped, defektolog hamda ota-onalarning hamkorligini nazarda tutadi. Davolash dasturi dori vositalari, logopedik mashg'ulotlar, psixologik korreksiya, kognitiv treninglar va fizioterapevtik usullarni o'z ichiga olishi mumkin. Ayniqsa, bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan kompleks reabilitatsiya dasturi yuqori klinik samaradorlikni ta'minlaydi. Kompleks davolashda nootrop preparatlar alohida o'rin egallaydi. Ushbu preparatlar bosh miya metabolizmini yaxshilash, neyronlarning energiya almashinuvini faollashtirish, sinaptik uzatilishni kuchaytirish va neyroplastiklikni rag'batlantirish orqali markaziy nerv tizimining funksional holatini yaxshilaydi. Nootrop vositalar miya hujayralarining gipoksiya va metabolik stressga chidamliligini oshiradi, glyukozadan foydalanishni yaxshilaydi, ATP sintezini faollashtiradi hamda neyromediatorlar almashinuvini me'yorlashtirishga yordam beradi. Natijada diqqatni jamlash, xotira, o'rganish qobiliyati va kognitiv faoliyat yaxshilanadi, bu esa logopedik mashg'ulotlarning samaradorligini oshirish uchun qulay fiziologik zamin yaratadi. Biroq farmakoterapiya yakka holda nutq rivojlanishidagi barcha muammolarni bartaraf eta olmaydi. Nutq funksiyasining shakllanishida logopedik mashg'ulotlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Logoped tomonidan olib boriladigan tizimli korreksion ishlar artikulyatsion apparatni rivojlantirish, fonematik eshitishni takomillashtirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni shakllantirish, lug'at boyligini kengaytirish, grammatik tuzilmani rivojlantirish va bog'langan nutqni hosil qilishga qaratilgan. Mashg'ulotlar davomida mayda motorikani rivojlantirish, nafas mashqlari, sensor integratsiya elementlari hamda o'yin texnologiyalaridan foydalanish nutqning tabiiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning birgalikda qo'llanishi alohida qo'llanilgan usullarga nisbatan yuqoriroq samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatmoqda. Kompleks terapiya natijasida bolalarda faol va passiv lug'at hajmi ortadi, diqqat va xotira ko'rsatkichlari yaxshilanadi, kommunikativ faollik kuchayadi, ijtimoiy moslashuv darajasi oshadi hamda maktab ta'limiga tayyorgarlik sezilarli ravishda yaxshilanadi. Ayniqsa, davolashni erta yoshda boshlash bosh miyaning yuqori neyroplastikligi tufayli yanada samarali natijalar beradi. Shu munosabat bilan ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarda nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanishi samaradorligini ilmiy asosda baholash, ushbu usullarning afzalliklarini aniqlash hamda amaliy sog'liqni saqlash tizimiga tavsiyalar ishlab chiqish zamonaviy pediatriya va bolalar nevrologiyasining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarda nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanish samaradorligini baholash.

Mazkur tadqiqot tizimli adabiyotlar sharhi (systematic literature review) metodologiyasi asosida amalga oshirildi. Tadqiqotning maqsadi ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan (RNRQ) bolalarda nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanilishining samaradorligi to'g'risidagi mavjud ilmiy dalillarni umumlashtirish va tahlil qilishdan iborat bo'ldi. Adabiyotlarni tanlash va saralash jarayoni xalqaro tizimli sharhlar uchun tavsiya etilgan tamoyillar asosida olib borildi.

Ilmiy manbalarni izlash PubMed, Scopus, Google Scholar, eLIBRARY elektron ma'lumotlar bazalari hamda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va bolalar nevrologiyasi hamda rivojlanish buzilishlariga oid xalqaro klinik tavsiyalar asosida amalga oshirildi. Tahlil uchun 2015–2025-yillarda ingliz va rus tillarida chop etilgan ilmiy maqolalar, tizimli sharhlar, meta-tahlillar, randomizatsiyalangan klinik tadqiqotlar, klinik tavsiyalar va ilmiy qo'llanmalar tanlab olindi.

Adabiyotlarni qidirishda quyidagi kalit so'zlar va ularning kombinatsiyalaridan foydalanildi: psycho-speech developmental delay,

developmental language disorder, speech delay, nootropics, cognitive rehabilitation, speech therapy, language intervention, children, pediatric neurology, logopedic rehabilitation, developmental delay.

Tadqiqotga quyidagi mezonlarga javob beruvchi ilmiy ishlar kiritildi:

18 yoshgacha bo'lgan bolalarda o'tkazilgan klinik tadqiqotlar;

ruhiy yoki nutq rivojlanishining kechikishi bilan bog'liq ilmiy maqolalar;

nootrop preparatlar samaradorligini baholagan tadqiqotlar;

logopedik rehabilitatsiya usullariga bag'ishlangan ilmiy ishlar;

kompleks rehabilitatsiya natijalarini o'rgangan maqolalar;

to'liq matni mavjud bo'lgan va ilmiy ekspertizadan o'tgan (peer-reviewed) nashrlar.

Quyidagi mezonlarga ega tadqiqotlar tahlildan chiqarib tashlandi:

faqat kattalar ishtirok etgan tadqiqotlar;

eksperimental hayvonlarda olib borilgan ishlar;

qisqa tezislar, konferensiya materiallari va to'liq matni mavjud bo'lmagan maqolalar;

metodologik sifati past yoki natijalari yetarli darajada asoslanmagan ilmiy ishlar.

Tanlangan adabiyotlar mazmuniy va qiyosiy tahlil usullari yordamida o'rganildi. Har bir maqoladan tadqiqot dizayni, ishtirokchilar soni va yoshi, qo'llanilgan nootrop preparatlar, logopedik mashg'ulotlarning davomiyligi va usullari, baholash mezonlari hamda asosiy klinik natijalar bo'yicha ma'lumotlar ajratib olindi. Olingan natijalar o'zaro taqqoslanib, umumlashtirildi.

Tahlil quyidagi asosiy yo'nalishlarda olib borildi:

nootrop preparatlarning klinik samaradorligi va xavfsizlik profili;

logopedik rehabilitatsiya usullarining samaradorligi;

farmakoterapiya va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanilishining afzalliklari;

diqqat, xotira, tafakkur va o'rganish qobiliyati kabi kognitiv funksiyalar dinamikasi;

nutq rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari, jumladan faol va passiv lug'at hajmi, fonematik idrok, artikulyatsiya, tovush talaffuzi, grammatik nutq, bog'langan nutq, nutqni tushunish (reseptiv nutq), ekspressiv nutq hamda kommunikativ faollikdagi o'zgarishlar;

bolalarning ijtimoiy moslashuvi va maktab ta'limiga tayyorgarlik darajasidagi o'zgarishlar.

Olingan ma'lumotlar sifat tahlili (qualitative synthesis) usuli yordamida umumlashtirildi hamda mavjud ilmiy dalillar asosida nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanilishining ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalardagi klinik samaradorligi baholandi.

Natijalar

O'tkazilgan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarda farmakoterapiya va logopedik reabilitatsiyani birgalikda qo'llash alohida usullarga nisbatan yuqori klinik samaradorlikni ta'minlaydi. Kompleks yondashuv natijasida bolalarda nutqning shakllanishi tezlashishi, kognitiv funksiyalarning yaxshilanishi, kommunikativ faollikning ortishi hamda ijtimoiy moslashuv darajasining oshishi kuzatilgan. Tadqiqotlarning aksariyatida dori vositalari markaziy nerv tizimining funksional holatini yaxshilab, logopedik mashg'ulotlar esa nutq ko'nikmalarining shakllanishi va mustahkamlanishiga xizmat qilishi qayd etilgan.

Nootrop preparatlarning ta'siri

Tahlil qilingan ilmiy manbalarga ko'ra, nootrop preparatlar bosh miyada metabolik va neyrofiziologik jarayonlarni faollashtirish orqali kognitiv hamda nutq funksiyalarining yaxshilanishiga yordam beradi. Ularning asosiy farmakologik ta'siri neyronlarning energetik almashinuvini rag'batlantirish, sinaptik plastiklikni kuchaytirish va miya to'qimasining gipoksiyaga chidamliligini oshirish bilan bog'liq.

Nootrop preparatlar qo'llanilganda quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi:
bosh miya metabolizmi va energiya almashinuvi yaxshilanadi;

adenozintrifosfat (ATP) sintezi faollashadi va neyronlarning energiya ta'minoti ortadi;

glyukozaning miya hujayralari tomonidan o'zlashtirilishi yaxshilanadi;

kislorod yetishmovchiligi (gipoksiya) sharoitida nerv hujayralarining barqarorligi oshadi;

sinaptik uzatilish va neyronlararo axborot almashinuvi faollashadi;

neyroplastiklik kuchayadi, yangi neyron bog'lanishlar hosil bo'lishi rag'batlantiriladi;

diqqatni jamlash va uzoq muddat saqlash qobiliyati yaxshilanadi;

qisqa va uzoq muddatli xotira ko'rsatkichlari ortadi;

o'rganish qobiliyati va yangi ma'lumotlarni o'zlashtirish tezligi oshadi;

emotsional barqarorlik va psixik faollik yaxshilanadi.

Adabiyotlarda qayd etilishicha, nootrop preparatlar ayniqsa perinatal markaziy nerv tizimi shikastlanishlari, gipoksik-ishemik ensefalopatiya oqibatlari, psixomotor va nutq rivojlanishining kechikishi hamda ayrim kognitiv buzilishlari mavjud bolalarda kompleks reabilitatsiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida qo'llaniladi. Biroq ularning samaradorligi logopedik mashg'ulotlar va boshqa reabilitatsiya usullari bilan birgalikda qo'llanganda ancha yuqori bo'lishi ta'kidlangan.

Bolalar amaliyotida klinik holat va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi nootrop preparatlar keng qo'llaniladi:

Sitikolin – fosfolipidlar sintezini rag'batlantiradi, neyron membranalarini tiklaydi, kognitiv funksiyalarni yaxshilaydi hamda miya to'qimasining gipoksiyaga chidamliligini oshiradi.

Hopanten kislotasi – markaziy nerv tizimida metabolik jarayonlarni faollashtirib, diqqat, xotira va nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Piritinol – glyukoza almashinuvini yaxshilaydi, miya qon aylanishini faollashtiradi va o'rganish qobiliyatini oshiradi.

Piratsetam – sinaptik uzatilishni kuchaytiradi, neyronlararo funksional bog'lanishlarni yaxshilaydi hamda kognitiv faoliyatni rag'batlantiradi.

Ginkgo biloba ekstrakti – antioksidant va angioprotektiv xususiyatlarga ega bo‘lib, miya mikrosirkulyatsiyasini yaxshilaydi. Mazkur preparat asosan katta yoshdagi bolalar va o‘smirlarda individual ko‘rsatmalar asosida qo‘llaniladi.

Shuni ta’kidlash lozimki, nootrop preparatlar barcha bolalarda bir xil klinik natija bermaydi. Davolash samaradorligi bolaning yoshi, etiologik omillar, markaziy nerv tizimi shikastlanishining darajasi, hamroh kasalliklar hamda reabilitatsiya dasturining to‘liqligiga bog‘liq. Shu sababli nootrop preparatlar faqat bolalar nevrologi yoki pediater tomonidan klinik ko‘rsatmalar asosida buyurilishi, davolash davomida bemorning holati muntazam nazorat qilinishi lozim. O‘z-o‘zini davolash yoki preparatlarni shifokor tavsiyasisiz qo‘llash tavsiya etilmaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, nootrop preparatlar logopedik mashg‘ulotlar bilan birgalikda qo‘llanilganda bolalarda nutqning paydo bo‘lishi va rivojlanishi tezlashadi, faol va passiv lug‘at hajmi ortadi, fonematik idrok yaxshilanadi, bog‘langan nutq shakllanadi hamda diqqat va xotira ko‘rsatkichlarida sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi. Bu esa kompleks reabilitatsiyaning ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarni davolashdagi ustunligini tasdiqlaydi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, logopedik reabilitatsiya ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarni kompleks davolashning eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Logopedik mashg‘ulotlar bolaning nutq tizimini bosqichma-bosqich rivojlantirish, mavjud nutq nuqsonlarini bartaraf etish hamda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan. Erta yoshdan boshlangan muntazam logopedik korreksiya bosh miyaning yuqori neyropastiklik xususiyatidan samarali foydalanish imkonini beradi va reabilitatsiya natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Logopedik mashg‘ulotlar individual yoki kichik guruhlarda bolaning yoshi, nutq rivojlanish darajasi va nevrologik holatidan kelib chiqib tashkil etiladi. Mashg‘ulotlar davomida turli zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar, o‘yin texnologiyalari, sensor integratsiya elementlari, vizual materiallar hamda artikulyatsion mashqlardan foydalaniladi.

Tahlil qilingan tadqiqotlarga ko'ra, logopedik mashg'ulotlar davomida quyidagi asosiy yo'nalishlarda ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi:

Fonematik eshitish rivojlantiriladi. Bola nutq tovushlarini to'g'ri eshitish, ularni o'zaro farqlash va to'g'ri idrok etishni o'rganadi. Bu keyinchalik to'g'ri talaffuz, o'qish va yozish ko'nikmalarining shakllanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Artikulyatsion gimnastika o'tkaziladi. Til, lab, yumshoq tanglay va jag' mushaklarini mustahkamlovchi maxsus mashqlar bajariladi. Ushbu mashqlar artikulyatsion apparat harakatchanligini yaxshilaydi hamda nutq tovushlarini aniq va ravon talaffuz qilishga yordam beradi.

Mayda motorika rivojlantiriladi. Qo'l va barmoqlar harakatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar bajariladi. Ma'lumki, qo'l motorikasi va nutq markazlari o'rtasida yaqin funksional bog'liqlik mavjud bo'lib, mayda motorikaning rivojlanishi nutq faolligining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Faol va passiv lug'at boyligi kengaytiriladi. Mashg'ulotlar davomida yangi so'zlarni o'rganish, ularning ma'nosini tushunish va kundalik nutqda qo'llash ko'nikmalari shakllantiriladi. Natijada bolaning fikrini erkin ifodalash imkoniyatlari kengayadi.

Grammatik nutq shakllantiriladi. So'z turkumlarini to'g'ri qo'llash, gaplarni grammatik jihatdan to'g'ri tuzish, kelishik va zamon shakllaridan foydalanish ko'nikmalari rivojlantiriladi.

Bog'langan nutq rivojlantiriladi. Bolalarda voqealarni ketma-ket bayon qilish, rasm yoki matn asosida hikoya tuzish, savollarga mazmunli javob berish hamda dialog va monolog nutqini rivojlantirish ustida tizimli ish olib boriladi.

Bundan tashqari, logopedik mashg'ulotlar davomida eshitish diqqati, nutqiy xotira, mantiqiy tafakkur, idrok, vizual va eshituv differentsiatsiyasi, kommunikativ faollik hamda ijtimoiy muloqot ko'nikmalari ham rivojlantiriladi. Bu esa bolaning maktab ta'limiga tayyorgarligi va jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ko'pgina klinik tadqiqotlarda logopedik mashg'ulotlarni haftasiga 2–3 marotaba, har bir mashg'ulotni 30–45 daqiqa davomida muntazam o'tkazish eng yuqori samaradorlikni ta'minlashi qayd etilgan. Reabilitatsiya kursining davomiyligi odatda 3–6 oy, zarurat tug'ilganda esa undan ham uzoq muddatni tashkil etadi. Mashg'ulotlarning uzluksizligi, ota-onalarning uy sharoitida tavsiya etilgan mashqlarni muntazam bajartirishi hamda logoped va nevrologning hamkorligi davolash natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, logopedik mashg'ulotlar nootrop preparatlar bilan birgalikda qo'llanilganda bolalarda faol va passiv lug'at hajmi ortadi, tovush talaffuzi yaxshilanadi, fonematik idrok rivojlanadi, bog'langan nutq shakllanadi, diqqat va xotira ko'rsatkichlari oshadi hamda kommunikativ faollik sezilarli darajada kuchayadi. Bu esa kompleks reabilitatsiyaning ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarni davolashdagi eng samarali yondashuvlardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

RNRQni davolash faqat dori vositalari bilan cheklanib qolmasligi lozim. Nootrop preparatlar markaziy nerv tizimida metabolik jarayonlarni faollashtirsa, logopedik mashg'ulotlar hosil bo'lgan neyron aloqalarni mustahkamlaydi.

Neyroplastiklikning kuchayishi natijasida yangi nutq markazlari faolroq ishlay boshlaydi. Ayniqsa, 3–6 yosh davrida miya plastiklik xususiyati yuqori bo'lgani sababli kompleks davolash maksimal samaradorlik beradi.

Bundan tashqari, psixolog, defektolog, pediatr, nevrolog va logopedning birgalikdagi ishlashi davolash samaradorligini sezilarli oshiradi.

Xulosa

O'tkazilgan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarda nootrop preparatlar va logopedik mashg'ulotlarning kompleks qo'llanilishi zamonaviy reabilitatsiyaning eng samarali yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Farmakoterapiya markaziy nerv tizimida metabolik va neyrofiziologik jarayonlarni faollashtirib, neyroplastiklikni oshirsa, logopedik mashg'ulotlar nutqning fonetik, leksik va grammatik jihatdan shakllanishini ta'minlaydi. Ushbu ikki yo'nalishning o'zaro uyg'unligi bolaning

nutqiy va kognitiv rivojlanishiga sinergik ta'sir ko'rsatadi. Kompleks davolash natijasida bolalarda faol va passiv lug'at hajmining ortishi, fonematik idrok va artikulyatsiyaning yaxshilanishi, bog'langan nutqning rivojlanishi hamda nutqni tushunish va fikrni erkin ifodalash qobiliyatining oshishi kuzatiladi. Shu bilan birga, diqqatni jamlash, xotira, tafakkur, o'rganish qobiliyati va boshqa kognitiv funksiyalar faollashadi. Bu o'zgarishlar bolaning tengdoshlari bilan samarali muloqot qilishi, ijtimoiy moslashuvi va maktab ta'limiga tayyorgarligini sezilarli darajada yaxshilaydi. Tahlil qilingan ilmiy manbalar reabilitatsiya samaradorligi davolashning erta boshlanishi, mashg'ulotlarning muntazamligi va individual yondashuvga bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bosh miyaning yuqori neyroplastikligi tufayli kompleks reabilitatsiya yuqori natijalar beradi. Shuningdek, ota-onalarning davolash jarayonidagi faol ishtiroki va uy sharoitida logoped tavsiya etgan mashqlarni muntazam bajarishi ham ijobiy natijalarni mustahkamlaydi. Ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalarni reabilitatsiya qilish multidissiplinar yondashuv asosida tashkil etilishi lozim. Davolash jarayonida bolalar nevrologi, pediatr, logoped, psixolog va zaruratga ko'ra defektologning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Nootrop preparatlar faqat klinik ko'rsatmalar mavjud bo'lganda va shifokor nazorati ostida buyurilishi, logopedik mashg'ulotlar esa bolaning individual rivojlanish darajasi va ehtiyojlariga mos ravishda rejalashtirilishi zarur. Kelgusida yuqori metodologik sifatga ega bo'lgan randomizatsiyalangan klinik tadqiqotlarni o'tkazish, nootrop preparatlar va logopedik reabilitatsiyaning uzoq muddatli samaradorligini baholash, shuningdek, standartlashtirilgan baholash mezonlarini ishlab chiqish ushbu yo'nalishdagi ilmiy dalillar bazasini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa ruhiy-nutqiy rivojlanishdan orqada qolgan bolalar uchun yanada samarali va individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11). – Geneva: World Health Organization, 2022.

2. Платонова Н.В., Петрова Е.А. Комплексная логопедическая помощь детям с задержкой психоречевого развития // Российский вестник перинатологии и педиатрии. – 2021. – Т. 66, № 5. – С. 56–63.
3. Машковский М.Д. Лекарственные средства. 17-е изд. – Москва: Новая волна, 2020. – 1216 с.
4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. Bolalar nevrologiyasi bo‘yicha milliy klinik protokollar. – Toshkent: SSV, 2023.